

DIAGNOSTICUL ȘI INTERVENȚIA ÎN CAZUL COMPORTAMENTULUI AGRESIV LA ȘCOLARUL MIC

Nicoleta CANȚER, *lector universitar,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Moldova;*
Svetlana CUCOȘ, *psiholog școlar,
Școala Primară „Spiridon Vangheli” nr. 21 municipiul Bălți, Moldova*

Abstract: *Aggressive behaviors are quite common among younger children. We believe that aggressive behavior patterns can be more efficiently corrected at low age. And knowing the causes of this behavior can serve as a pillar in diminishing these behaviors. This article presents the results of a study on identifying and correcting the aggressive behavior of pupils of low school age.*

Creșterea tendințelor agresive specifice relațiilor interpersonale în societate capătă statut de problemă foarte acută a contemporaneității. Când deschidem televizorul, radioul sau ziarul vedem violență și agresivitate. De asemenea, prezența violenței și a agresivității în grădinițe, școli, instituții sociale și în familii provoacă o neliniște crescândă în rândurile organizațiilor responsabile de generația în creștere. Agresivitatea este una din problemele frecvente întâlnită în colectivul de copii, la mulți dintre copii are loc manifestarea spontană a agresivității la alte categorii de elevi agresivitatea este o formă de comportament care nu numai că se păstrează la ei dar și se transformă într-o calitate personală.

Scopul major este evidențierea formelor de comportament agresiv la vârsta școlară mică și a modalităților de intervenție în cazul acestora.

Obiectivele studiului experimental. La etapa experimentului de constatare am înaintat:

1. Evaluarea agresivității la elevii mici prin testarea psihologică.
2. Elaborarea și aprobarea unui program corecțional pentru copiii agresivi.
3. Formularea unor recomandări psihologo-pedagogice pentru profilaxia agresivității la elevii mici.

Formarea eșantionului. Pentru experiment au fost selectați 43 elevii de vârstă de la 9 la 10 ani.

Pentru psihodiagnosticul manifestărilor agresive la elevii mici și a stilului parental de educație am folosit următoarele metodici:

- a) metodică „Animalul inexistent”;
- b) testul „Mâini”.

I. Eșantionul de copii a fost diagnosticat cu ajutorul metodicii „Animalul inexistent” cu scopul de a studia particularitățile psihologice ale personalității elevilor mici, de a depista starea lor psihică, manifestările agresive, asigurând realizarea deplină a mecanismelor proiecției. Fiecare copil a primit câte o foaie albă de hârtie pentru desen, creion moale și radieră, apoi li s-a dat următoarea instrucțiune: „Inventează și desenează un animal inexistent (fantastic) și numește-l cu un nume inexistent”.

Interpretarea desenelor am făcut-o după câteva criterii:

1. *Poziția desenului pe foaie.* Am depistat 17 elevi care au plasat desenul la mijlocul foii, numărul elevilor reprezintă 40%. (Anexa 6-12). Localizarea desenului în partea de jos a foii (vezi anexa 3,5) 13 elevi/ 30% au plasat animalul în partea de jos a foii ceea ce ne vorbește de faptul că acești copii simt neîncredere în forțele proprii, au o autoapreciere joasă, se află într-o stare de deprimare, nehotărâte, neîncredere, sunt necointeresați în statutul său social, se observă lipsa tendinței către autoconfirmare. Localizarea desenului în partea de sus a foii am depistat la 14 elevi – 25%. Aceasta îmi permite să presupun că acești copii au o autoapreciere înaltă, insatisfacție de statutul propriu în societate, insuficiența recunoașterii și acceptării de către cei din jur, tendința către autoconfirmare.

2. Partea centrală semnificativă capul sau detaliile ce-l înlocuiesc. Pe desenele a 15 elevi – 35% capul este întors spre stânga, ceea ce-mi permite să presupun că acești copiii nu au tendință constantă spre activitate ceea ce-mi indică tendința către reflexie, raționamente. Presupun că acești copii nu sunt „oamenii acțiunilor” numai o parte neînsemnată a planurilor se realizează sau încep să fie realizate. Se întâlnește nehotărârea, fobia, frica de acțiuni ferme. 12 elevi au desenat capul animalului întors spre dreapta, ceea ce constituie 28%. Aceste date ne indică că aproape totul ce este planificat se realizează sau începe să fie realizat chiar dacă nu este finisat (copilul realizează activ planurile și acțiunile proprii). 12 elevi au desenat capul întors spre autorul desenului, ceea ce constituie 28%, acest indice ne indică manifestarea egocentrismului.

La 15 fete – 34% din eșantion, pe desenele lor sunt genele ceea ce reprezintă semnul manierelor unui comportament demonstrativ. Aceasta ne face să presupunem că acești elevi sunt cointeresați în a fi admirați de către cei din jur, au frumusețea și maniera de a se îmbrăca.

La 43 elevi – 100% animalele desenate sunt înzestrate cu urechi. Acest detaliu ne vorbește despre cointerese în informații, valorificarea aprecierilor sociale pentru subiect.

Analizând următorul detaliu „gura” am observat că la 10 elevi/23% pe desenele cărora este prezentat acest indice ceea ce ne face să presupunem că la acești copiii domină agresia verbală în majoritatea cazurilor fiind o reacție de apărare: se răstește, se apără, răspunde grosolan la acuzați și obiecții. Accentuarea irisului indică fobie, acest detaliu este prezent în desenele a 2 copii/14%. Pe desenele elevilor observăm că pe cap sunt așezate detalii suplimentare: coarne, țepi, unghiuri ascuțite – ceea ce indică semnele agresiei spontane sau o manifestare a reacției de apărare.

Analizând partea purtătoare a figurii (picioare, labe), toate desenele îmi indică temeinicie, raționamente, sprijinul pe informația esențială și de valoare.

Pe desenele a 23 elevi/53% se observă părți înălțate deasupra figurii: aripi, pene. Toate acestea indică că acești copii sunt energici, implicați în activități diverse, au încredere în sine, sunt pasionați de diverse activități, au tendința către un statut social valorificat.

Elevii care au desenat coada animalului în jos constituie un număr de 20/46%. Acest indice presupune următoarele: insatisfacție de sine, deprimare, regrete de cele spuse și făcute, căință. Numai 3 elevi/7% au desenat coada animalului în sus – atunci putem presupune că acești copiii au încredere în sine, vioiciune. Conținutul figurii – prezența proeminențelor sub forma unghiurilor ascuțite indică prezența unei autoapărări agresive 3 elevi/7%.

Asemănarea animalului cu omul în ceea ce privește îmbrăcămintea și poziția mersului, am depistat 3 elevi/7%, ceea ce indică nematurizare emoțională, infantilism.

3. Analiza titlurilor desenelor. În ceea ce privește denumirea la majoritatea copiilor exprimă o combinație rațională a părților semantice („Cal zburător”, „zebră cu aripi”, „elefant zburător”, „cămilă zburătoare”, „vulpe-lup cu aripi” – ce indică semne ale raționalității, presupunere către adaptare. Se întâlnesc denumiri superficiale (construcții sonore fără sens:

(„Ciupa-Chips; „Bilbulică”, „Bonfilică”, „Vultur-veve”, care exprimă atitudinea ușuratică față de animal, de anturaj. Incapacitatea de a aprecia adecvat semnele de alarmă, prevalarea elementelor estetice către fantezii (în majoritatea cazurilor cu caracter de apărare, de tip compensator) la copiii care au scris denumiri foarte lungi: Broasca țestoasă cu carapace de aur.

II. Pentru-o a obține date mai concrete am utilizat testul „Mâini”. Testul „Mâini”, elaborat de psihologul american E. Vagner, este predestinat pentru depistarea agresivității la copii. Materialul stimulent prezintă un șir de nouă fișe, pe care sunt desenate palmele mâinii omului în diferite poziții, fișa a zecea este goală. Copilul trebuie să spună, ce, după părerea lui, face fiecare mână, desenată pe fișă. Ordinea desfășurării testării: copilului i se propun în ordinea standardă toate 10 fișe și i se cere să răspundă la întrebare: „Ce, după părerea ta, face această mână?” Dacă el are greutate în răspundere, atunci întrebarea se modifică: „Cum crezi, ce face omul, al cărui este această mână? Numește toate variantele, care poți să reprezinti” E de dorit a primi câteva răspunsuri la fiecare fișă (câte 2-3). Pentru aceasta după primul răspuns întrebăm pe copil: „Bine, dar încă ce?”. Apoi repetăm întrebarea iarăși. Dacă copilul se opune sau nu dorește să dea mai mult de un răspuns, mai departe ne limităm la un răspuns. Dacă copilul dă răspunsul nedeterminat, neclar, de tipul: „cineva”, „ceva”, „cuiva” – trebuie să ne clasificăm, să dam întrebări adăugătoare, pentru a atribui corect răspunsul la categoria anumită. Răspunsurile copiilor se clasifică după 11 categorii de analiză: agresivitate, directivitate, frica, emoționalitate, comunicativitate, dependență, demonstrativitate, declinul, impersonalitate activă, impersonalitate pasivă, descriere. Interpretarea rezultatelor: nivelul agresivității copilului se depistează după formula $A=(agr. + dir.)-(frica + emoț. + comunic.+ depind.)$ Testul permite numai depistarea prezentei directivelor agresive, care prin sine însuși nu adevăresc schimbarea gradului agresivității copilului. Asemenea concluzie poate fi făcută numai în baza aprecierii greutății specifice și a locului acestora în sistemul general de dispoziții. Anume această procedură se realizează în timpul calculării agresivității generale (după formula de mai sus). În rezultat, noi obținem reprezentarea despre modul de reacționare dominant, adică despre prevalarea directivelor sau spre cooperare, sau spre confortare, iar de aici indirect despre conținutul și influența motivelor esențiale și astfel despre gradul agresivității.

Răspunsuri agresive: ridică mâna pentru a lovi; hoțul s-a băgat în punga altuia; necăjește pe cineva; amenință; strivește etc. Frica: mâna nu e rea; pumnul este făcut nu pentru lovitură; mâna ridicată din frica; care ascunde de lovitură etc. Emoționalitatea: strângere de mână prietenoasă; bate pe umăr; mângâie pe animal; dăruie flori; cuprinde etc. Comunicarea: gest în discuție; arată drumul; limbajul gesturilor. Dependența: cerere; astașul la onorul; elevul a ridicat mâna pentru a întreba ceva; cere pomană; oprește mașina prielnică. Demonstrativitatea: arată inelul; se admiră de manichiură; arată umbre pe perete; dansează; joacă la instrument muzical: Declinul: mâna rănită; mâna bolnavului sau a celui care moare; degetul rupt. Impersonalitatea activă: bagă ață în ac, scie, coase, conduce cu automobilul; înoată. Impersonalitatea pasivă: zboară odihnind; îndreaptă calm: se proptește cu coatele; s-a lăsat jos în timpul somnului. Descriere: mâna groasă, frumoasă, a unui om bătrân etc.

În urma promovării metodicilor „Animalul inexistent” și a testului „Mâini”, au fost depistați 10 copii cu comportament agresiv, ceea ce constituie 23%.

Am diferențiat cauzele cele mai frecvente ale agresiei elevilor mici: autoapărare, autoapreciere joasă, insatisfacția de statutul propriu, comportament isteroid, demonstrativ, manifestarea egoismului. Mai sunt și alte motivele comportamentului agresiv la vârsta școlară mică: tendința de autoafirmare, care se exprimă prin concurență motivul insuccesului în activitate, plictiseala, dorința de a face glume.

Datele experimentului de constatare ne-au permis să formulăm următoarele obiective ale activităților de intervenție în cazul comportamentului agresiv la copii de vârstă școlară mică:

1. Corijarea agresivității elevului mic.
2. Dezvoltarea percepției adecvate a eului propriu și a altora, formarea aprecierii adecvate.
3. Formarea abilităților de exprimare a furiei în forme acceptabile de societate.
4. Dezvoltarea abilităților de recunoaștere și autocontrol a emoțiilor negative la copii.
5. Dezvoltarea empatiei și a încrederii.

În vederea realizării obiectivelor înaintate s-au promovat un program corecțional care a inclus următoarele tehnici, jocuri:

„Sacul pentru strigare”. Fiecare elev își manifestă furia, agresivitatea cu ajutorul strigățului. Elevul își închipuie un sac imaginar. Cu ajutorul acestui joc învățăm elevii să-și exprime emoțiile negative într-o formă acceptată.

„Porecele”. Scopul: corijarea agresivității verbale, de a-i ajuta pe copii să-și manifeste furia într-o formă acceptabilă. Elevii formează un cerc și aruncă mingea unul altuia numindu-se în același timp cu cuvinte ce nu provoacă supărare. Denumirile pot fi de legume, fructe, ciuperci, mobilă). Orice afirmație trebuie să se înceapă cu cuvintele Tu ești... Jocul se promovează într-un tempou rapid.

„Doi berbeci”. Pedagogul-psiholog împarte copiii în perechi și le citește un text: „Devreme, devreme 2 berbeci s-au întâlnit pe pod. Participanții trebuie să-și îndrepte capul înainte, picioarele puțin depărtate unul de altul, opunându-se din răspuțeri palmelor și funcții unui altuia, neschimbându-și locul mai mult timp.

Desenarea furiei. Indicația dată elevilor: desenați persoana care va supărat și după ce ați desenat rupeți foaia. Altă ocupație este lipirea din plastilină a unei figuri.

Jocurile de rol (diferite modele de situație)

„Doi băieți supărați”. Băieții sunt supărați s-au certat au o mimică supărată, sprâncelele încruntate, dau din mâini, iată, iată se vor bate. Aceste momente se folosesc deoarece, cu cât copilul este mai mic, cu atât mai rău el diferențiază stările emoționale. Copiii caută procedee, metode potrivite de exprimare a furiei într-o manieră prielnică.

„Caracteristici mângâitoare”. Întrebăm copilul ce caracteristici mângâitoare au fost numite de rude, cum s-a simțit când a fost numit cu așa cuvinte.

„Mingi din hârtie”. Scop: corijarea încordării emoționale. Fiecare elev trebuie să îngrămădească o foaie de hârtie în așa mod ca să se primească o minge. Copii sunt împărțiți în 2 grupe, fiecare se aranjează conform unei linii și nu are nimeni dreptul să treacă de linie. Distanța între grupe trebuie să fie de 4 metri. Când ordonă conducătorul, elevii trebuie să arunce mingile în partea opusă, la cealaltă grupă, când conducătorul va zice STOP, elevii vor înceta să arunce mingile.

Desen pe tema: când mă bucur. Elevii reprezintă prin desene diferite emoții pozitive.

„Da”. Se lucrează în perechi unul vorbește pe temă liberă, altul trebuie să fie de acord cu tot ceea ce spune primul. Prin acest joc învățăm copilul să-și rețină agresivitatea.

„O fantomă mică”. Scop: De a-i învăța pe copii să-și manifeste furia într-o formă prielnică. Elevii vor juca rolul unei fantome mici și blânde, ei trebuie să se sperie unul pe altul. Când pedagogul-psiholog va bate tare din palme, elevii cu ajutorul mâinii vor face diferite acțiuni spunând cu un glas îngrozitor sunetul „U”. Dacă pedagogul va bate încet din palme, atunci elevii vor rosti încet sunetul.

Desene „Foaia furiei”. Elevii trebuie să deseneze un animal îngrozitor cu nas, urechi, când termină de desenat au dreptul să rupă foaia sau să o boțască.

„Complimentele”. Copiii își adresează unul altuia cuvinte frumoase, complimente. Prin acest joc creăm o stare emoțională pozitivă în grup.

„Salut”. Elevii se salută cu fiecare coleg din grupă ținând cont de particularitățile individuale.

Exerciții fizice (jocuri mobile) care ajută la exteriorizarea emoțiilor negative. Fuga de obstacole, tragerea furiei, diferite jocuri de luptă.

Lipirea din plastilină a unei figuri, la dorința elevilor.

Psihogimnastică: Exerciții bazate pe mimică, pantomimică. Exerciții când sunt rugați să exprime prin mimică diferite stări emoționale, sculpturi plastice.

„Faptele mele bune”: **Se povestește istoria „Cuiele”. Apoi copiii descriu propriile fapte bune.**

Desen pe tema: „Eu sunt fericit”. Elevii reprezintă prin desene diferite emoții pozitive.

După promovarea acestor tehnici, care au avut ca obiectiv formarea abilităților de exprimare a emoțiilor negative într-o formă acceptată, am observat că în situațiile când copiii erau supărați încercau să găsească o modalitate de exprimare a emoțiilor acceptate. La promovarea ultimei activități din acest bloc la propunerea de a participa la jocul „sacul cu strigăte”, „pietricica în pantof” și chiar la desenarea furiei, supărării copii participau cu mare plăcere, unii din ei au încercat să țină cont de recomandările pedagogului de a desena un desen asupra căruia să-i manifeste furia în timpul lecțiilor, timpului petrecut la domiciliu.

Utilizarea etaloanelor-șabloanelor care arată dispoziția, starea emoțională a elevilor „Ce dispoziție au omuleții?”. Elevii vor spune pe rând, după părerea lor, ce dispoziții au omuleții desenați.

„**Alegeți nutrișoarele**”. Care corespund stării individuale în prezent. Desenele sunt puse la tablă și fiecare elev vine și arată omulețul corespunzător.

Desene pe teme: Când mă supăr. Când mă bucur. Când sunt fericit. Desenele se atârnă pe perete. Fiecare elev din grup trebuie să deseneze starea lui interioară în prezent.

Discuții: Fiecare elev descrie în mod verbal ce dispoziție are în momentul dat, de ex: inima se zbate, am senzația că sunt fericit.

„**Dispoziție rea**”. O fetiță are dispoziție rea fiindcă un băiat a tras-o de codiță, fata este indispusă. Copiii în acest moment se apropie de ea și încearcă să o liniștească. Aici învățăm copilul cum să liniștească o persoană.

„**Faptele mele bune**”. Întrebăm copilul ce fapte bune a săvârșit în trecut, cum s-a simțit el, cum s-a simțit persoana ce-i încurcă lui să facă fapte bune.

„**Pietricica în pantof**”. Scop: Manifestarea reacțiilor de furie într-o formă acceptată. Pedagogul-psiholog le spune elevilor: Închipoți-vă că aveți în pantof o pietricică ascuțită cum vă simțiți, fiecare elev descrie starea lui emoțională. După aceasta pedagogul le spune: – Închipoți-vă că trezindu-vă dis-de-diminează iar simțiți o pietricică în pantof. Fiecare elev din grupă va descrie starea lui emoțională.

„**Nu**”. Se lucrează în perechi, un elev vorbește altul nu este de acord. Prin acest joc învățăm copii să poată refuza în mod tacticos, cult, îl învățăm a spune, nu.

„**Dragon**”. Scopul: De a-i ajuta pe elevi să se simtă importanți în cadrul grupei de elevi. Participanții sunt așezați conform unei linii, ținându-se de umeri unul pe celălalt. Primul participant reprezintă „capul”, ultimul – „coada”. Primul participant trebuie să ajungă la ultimul și să-l atingă. Jocul continuă până ce fiecare participant va deține rolul de cap și coadă.

Percepția socială. Se așează o persoană cu spatele la grup și descrie portretul unei persoane în grup. Ceilalți trebuie să ghicească a cui este portretul.

Complimentele. Elevii își adresează unui altuia complimente frumoase. Prin acest joc creăm o stare emoțională pozitivă în grup.

„**Eu văd**” acest joc se promovează pentru a forma o relație de încredere între copil și adult. Participanții formează un cerc, pe rând numesc obiecte care se găsesc în clasă, fiecare propoziție se începe cu cuvintele: Eu văd...

„**Ochi în ochi**”. Scop: De a dezvolta la copii sentimentul empatiei. Pedagogul-psiholog le dă indicație elevilor: Luați-vă de mână cu cel ce stați în bancă. Uitați-vă unul la altul drept în ochi, simțiți-vă mâinile, încercați să redați diferite stări nefolosind cuvinte.

„Aerobus.” Scop: De a le demonstra elevilor că relațiile binevoitoare între colegi creează încredere și liniște. Unul din elevi la dorință se va așeza jos pe covor, mâinile vor fi depărate una de alta ca aripile avionului. Din fiecare parte a sa va veni 3 elevi care se vor așeza și vor pune mâinile pe picioare, abdomen, piept. La număratoarea 3 ei în același timp se ridică și încearcă să ridice aerobusul de pe podea. Când participantul se va simți foarte încrezut, va închide ochii se va relaxa, își va lua zborul și încet se va lăsa la pământ, adică pe covor.

„Un animal bând”. Scop: dezvoltarea empatiei și a relațiilor de încredere între elevi. Pedagogul-psiholog cu un glas încet vorbește: „Formați un cerc și apucați-vă de mâini. Noi suntem un animal blând. Haideți să ascultăm cum el respiră! Dar acum să respirăm împreună! Respirăm și facem un pas înainte, respirăm și facem un pa înapoi. Respirăm și facem 2 pași înainte, iarăși respirăm și facem 2 pași înapoi. Animalul nu numai că respiră sar și ini-ma lui zbate tare: Stuc – un pas înainte, stuc – un pas înapoi.

„Spune-mi cine e prietenul tău”. Fiecare membru timp de 5-7 min. face portretul psihologic al unei persoane din grup ceilalți ghicesc cine e persoana analizată, exactitatea portretului se pune accent pe calitățile pozitive ale colegului.

„Neajunsurile mele”. Copilului i se propune să-și ghicească neajunsurile care nu-i plac altora. Apoi se discută și se vede ce se poate face pentru înlăturarea lor.

„Empatia”. Un membru din grup iese din clasă ceilalți spun despre el numai lucruri pozitive care se scriu pe tablă, el intră și trebuie să ghicească cine și ce a spus despre el.

Desen pe tema: „Eu sunt bine dispus”. Scop: dezvoltarea empatiei.

„A ne pune în pielea altuia”. Elevii formează un cerc mare ei își scot pantofii și îi așează la mijlocul cercului. Elevii trebuie să aleagă din grămadă un pantof stâng și unul drept care nu le aparțin. Acești 2 pantofi: stângul, dreptul aparțin unor persoane diferite. În continuare elevii trebuie să-și pună cei doi pantofi. După aceasta elevii trebuie să-i găsească pe acele doi elevi ce poartă perechile pantofilor pe care ei i-au încălțat, și pe urmă elevii vor încălța din nou pantofii personali.

„Spărgătorul de gheață”. Scop: de a le oferi copiilor posibilitatea să-și exprime starea emoțională și de a recunoaște verbal emoțiile proprii. Exercițiu: Grupa de elevi se împarte în pereche unul din ei va fi „orbul”, iar celălalt va fi „călăuza”. „Orbul” închide ochii și se încredințează călăuzei. „Călăuza” trebuie să-l însoțească pe orb, stăruindu-se să nu creeze un disconfort partenerului său: trebuie să-l susțină, să-i poarte de grijă. După aceasta partenerii se schimbă cu locurile.

„Sculptorul și materia”. Scop: exprimarea emoțiilor și recunoașterea lor în mod verbal. Grupa este împărțită în perechi, un elev este „sculptorul”, iar alt elev este „materialul”. Sculptorul trebuie să „lipească” un obiect oarecare sau jucărie. El nu are dreptul să dea ordine „materialului”, sculptorul trebuie să folosească în lucrul său numai mâinile. După aceasta partenerii se schimbă cu locurile și jocul se repetă.

Emoțiile. Scop: precizarea poziției. Trebuie oare să ne exprimăm emoțiile? Elevii trebuie să-și spună opiniile răspunzând la întrebările: Ce să facem cu emoțiile negative? Care sunt consecințele în cazurile când susținem emoțiile proprii, interzicem apariția lor?

Redirecționarea canalelor de exprimare a emoțiilor: Gura – pentru a nu mă certa și a striga; Ochii – pentru a nu vedea persoana nedemnă, necinstită, de a nu exprima ură, răutate, pentru a nu plânge; Urechile – pentru a nu asculta ceea ce este de prisos; Mâinile – pentru a nu ne bate; Picioarele – de a nu pleca în companii rele; Sufletul – pentru a nu suferi. După această însărcinare întrebăm elevii. Ce poate face un astfel de om?

Concluzii: Tendințele agresive pot să se manifeste sub formă de autoagresivitate și de acțiuni agresive asupra oamenilor și obiectivelor din mediu: pot apărea sub formă de agresivitate fizică, verbală sau simbolică; pot să aibă un caracter episodic, instabil sau să devină

formă obișnuită de reacție la influențele externe; în unele cazuri ele pot fi calificate drept tendințe patologice. Însă cu cât este mai mică vârsta copilului, cu atât mai ușor comportamentul agresiv al acestuia poate fi supus corijării. Corijarea agresivității elevului mic poate fi realizată prin dezvoltarea percepției adecvate a eului propriu și a altora, formarea aprecierii adecvate, formarea abilităților de exprimare a furiei în forme acceptabile de societate, dezvoltarea abilităților de recunoaștere și autocontrol a emoțiilor negative la copii și dezvoltarea empatiei și a încrederii.

Bibliografie:

1. Albu, E., Program experimental pentru prevenirea și terapia devierilor de comportament la elevi, în „Annales Universitatis Apulensis, series Paedagogica-Psychologica” nr. 1/2001, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia.
2. Albu, E., Factori de risc în apariția și structurarea devierilor de comportament la elevi, în „Lucrările Sesiunii de Comunicări Științifice a Universității «Petru Maior» Târgu-Mureș”, 27-28 octombrie 2000, vol. al XIV-lea, Editura Universității „Petru Maior” Târgu-Mureș, 2000.
3. Albu, E., Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. București, 2002.
4. Cosmovici. A., Tacob, L., Psihologie școlară, Polirom, Iași, 1998.
5. Neamțu, C., Devianța școlară, Iași, 2003.